

Διδακτική ενότητα 10η - Η αλληγορία του σπηλαίου: οι φιλόσοφοι

Εισαγωγικά σχόλια

Ο Πλάτωνας ολοκληρώνει την αλληγορία του σπηλαίου αναφερόμενος στην κατάσταση των δεσμωτών μέσα στο σπήλαιο και στην πορεία του απελευθερωμένου δεσμώτη προς την έξοδο. Το πρόβλημα είναι ότι όσοι ανεβαίνουν στον κόσμο των Ιδεών θέλουν να παραμείνουν εκεί και δείχνουν απροθυμία να ασχοληθούν με τους άλλους ανθρώπους και με τη διακυβέρνηση της πόλης, παρόλο που είναι οι μόνοι κατάλληλοι. Έτσι, ο Πλάτων θίγει το θέμα που είδαμε και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου, ποιος δηλαδή είναι ο κατάλληλος ηγέτης. Έχει προηγηθεί ο προβληματισμός του σχετικά με την αδυναμία λειτουργίας της δημοκρατίας, τους δημαγωγούς, οι οποίοι κολάκευαν και εξαπατούσαν τον λαό, την ανάθεση αξιωμάτων με κλήρωση σε πρόσωπα ανάξια. Ποιος, λοιπόν, θα αναλάβει να βγάλει την πολιτεία από αυτή την κατάσταση; Αυτό το θέμα θα προσπαθήσει να διερευνήσει σ' αυτή την ενότητα.

Ερμηνευτικά σχόλια

έν παιδεία έωμένους διατρίβειν διὰ τέλους Αρχική σημασία της λέξης είναι αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί, η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Από τον 5^ο, όμως, αιώνα και εξής ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια (σωματική και πνευματική), που αποτελεί προνόμιο μόνο του ανθρώπου (γι' αυτό άλλωστε και στα λατινικά αποδίδεται με τον όρο humanitas). Βάση της παιδείας είναι για τον Πλάτωνα η μουσική (λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας) και γυμναστική. Παιδείωση είναι η πορεία προς την παιδεία (Πλατ. Όροι 410: **παίδευσις παιδείας παράδοσις**).

Συγκεκριμένα, για τον Πλάτωνα **παιδεία** είναι η στρόφη της ψυχής προς την Ιδέα του Αγαθού, η δύσκολη πορεία από την άγνοια στη γνώση

(δες την προηγούμενη ενότητα). Σε άλλο σημείο της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας αναφέρει ότι η παιδεία παρέχεται για το σώμα με τη γυμναστική και για την ψυχή με τη μουσική.

Το πρόγραμμα της παιδείας κατά τον Πλάτωνα¹⁵

Η γυμναστική και η μουσική αποτέλεσαν τη βάση για τη μόρφωση των φυλάκων ασκώντας τους σε καλές συνήθειες (βλ. Εισαγωγή). Η γυμναστική και η μουσική (η δεύτερη, με την ευρύτερη σημασία της λέξης, περιελάμβανε όλες τις φιλολογικές σπουδές) συσχετίζονται από τον Πλάτωνα με τα δύο στοιχεία του χαρακτήρα, δηλαδή το θυμοειδές και το επιθυμητικό. Οι μελλοντικοί φύλακες πρέπει να συνδυάζουν αυτά τα δύο χαρακτηριστικά. Όμως, αυτά τα μαθήματα δεν επαρκούν για την αληθινή γνώση.

Ο Πλάτων προτείνει (4) τέσσερα μαθήματα που θα οδηγήσουν προς την αληθινή γνώση: αριθμητική ⇒ γεωμετρία – στερεομετρία ⇒ αστρονομία ⇒ αρμονική (= η επιστήμη της μουσικής, σε αντιδιαστολή προς την πρακτική της). Όλες αυτές οι επιστήμες συγγενεύουν, αφού γεφυρώνουν τα αισθητά με τα νοητά (στη γεωμετρία είναι απαραίτητο το αισθητό σχήμα για να γίνει αντιληπτή η ιδέα π.χ. του τριγώνου), είναι οι επιστήμες της «διάνοιας» που ανοίγουν τον δρόμο προς τη βαθύτερη πραγματικότητα, τον δρόμο της διαλεκτικής. Η αξία των μαθηματικών έγκειται στο ότι αποτελούν τη φυσική σκάλα για την ανύψωση πάνω από τα επιμέρους αισθητά. Στόχος των μαθηματικών θα είναι η ανακάλυψη των κοινών αρχών, μέσω των οποίων ενώνονται όλα τα αντικείμενα που διδάχθηκαν δίχως τάξη.

Η **διαλεκτική** δεν είναι άλλη απ' τη φιλοσοφία, που δίνει λόγο γι' αυτό που πραγματικά υπάρχει είναι ένας διάλογος της ψυχής με τον εαυτό της σε μια κίνηση αυτοεξέτασης και αυτοσυνειδησίας αναζητώντας το ίδιο το Είναι, φτάνοντας στο **άνυπόθετον**, σε αυτό δηλαδή που δεν μπορεί να ειπωθεί δηλαδή, που είναι το ίδιο το Αγαθό. Σε αυτή τη μελέτη της διαλεκτικής-φιλοσοφίας οι επιλεγμένοι νέοι θα δοκιμάζονταν και θα

¹⁵ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σσ. 84 - 86

αποδείκνυν την αξία τους· με αυτόν τον τρόπο θα αποκλείονταν αυτοί που δεν διέθεταν τη φιλοσοφική φύση.

Στο απόσπασμα υπάρχει μια εμφανής σύγκριση ανάμεσα σε όσους δεν διαθέτουν κατάλληλη παιδεία και σε όσους είναι κάτοχοί της.

Αναλυτικότερα:

Οί άπαιδευτοι

Σύμφωνα με τον μύθο του Σπηλαίου πρόκειται για τους «δεσμώτες» και τους «απελεύθερους δεσμώτες» που παρέμειναν μέσα στο Σπήλαιο της φαινομενικότητας, της πλάνης και των ψευδαισθήσεων.

Στο πλαίσιο της ιδανικής Πολιτείας του Πλάτωνα εντάσσονται στην τάξη των «δημιουργών».

Στην αθηναϊκή κοινωνία της εποχής του Πλάτωνα εντάσσονται οι πολίτες, καθώς και οι τυχαίοι και αφιλοσόφητοι πολιτικοί που δεν μπορούν να προβούν στις αναγκαίες διακρίσεις του τι είναι καλό πραγματικά και τι κακό, αδυνατούν να δώσουν λύσεις με όπλο τον ορθό λόγο και τη διαλεκτική.

Με βάση το απόσπασμα έχουν τα εξής χαρακτηριστικά:

1) ***ἄπειροι ἀληθείας·*** Όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια, έχουν στραμμένα τα μάτια της ψυχής τους προς τα αισθητά και είναι

Οί ἐν παιδείᾳ ἑώμενοι

Σύμφωνα με τον μύθο του Σπηλαίου πρόκειται για τους «απελεύθερους δεσμώτες» που ολοκλήρωσαν μετά από εξαναγκασμό την κοπιαστική ανοδική πορεία και βγήκαν έξω από το Σπήλαιο, στον κόσμο της πραγματικότητας και της αλήθειας.

Στο πλαίσιο της ιδανικής Πολιτείας του Πλάτωνα εντάσσονται στις τάξεις των «φυλάκων και των φιλοσόφων».

Στην αθηναϊκή κοινωνία της εποχής του Πλάτωνα εντάσσονται οι πολίτες που αντιστέκονται αξιοποιώντας τη δύναμη του ορθού λόγου και της φιλοσοφίας, όπως για παράδειγμα ο δάσκαλός του ο Σωκράτης.

Με βάση το απόσπασμα έχουν τα εξής χαρακτηριστικά:

1) ***οἱ τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονες·*** αγαπούν πάνω απ' όλα την αλήθεια και το Είναι, στρέφονται προς τις ιδέες αποβλέποντας στο

συμβιβασμένοι με την καθιερωμένη εμπειρία¹⁶.

2) **οὐκ ἔχουσιν ἕναν σκοπόν**· δεν έχουν υψηλό σκοπό, τον **ἕναν σκοπόν**, αλλά αποβλέπουν στην ικανοποίηση του προσωπικού τους συμφέροντος (ιδιοτέλεια). Επομένως, είναι ανεπαρκείς για τη διοίκηση μιας ιδανικής κοινωνίας που θα στοχεύει στη δικαιοσύνη. Στην κατηγορία αυτή εντάσσει ο Πλάτωνας και τους πολιτικούς ηγέτες της εποχής του, χωρίς να κάνει εξαίρεση ούτε για τον Περικλή και τον Θεμιστοκλή. Κατά τη γνώμη του, είναι κι αυτοί υπεύθυνοι για την καταστροφή της Αθήνας, γιατί φρόντισαν περισσότερο για την υλική (οικονομική-στρατιωτική) ανάπτυξη της πόλης και λιγότερο για τη δικαιοσύνη και την πνευματική ζωή των πολιτών¹⁷.

3) **δεν** διαθέτουν τὰς βελτίστας φύσεις.

4) **δεν** έχουν γνωρίσει το Αγαθό και συνολικά τον Κόσμο των Ιδεών.

φως της αλήθειας¹⁸.

2) **έν παιδεία ἑώμενοι**· Κάτοχοι μιας παιδείας νοημένης όχι σύμφωνα με τις σοφιστικές αντιλήψεις, που την αντιλαμβάνονταν ως μια εμφύτευση μέσα στην ανθρώπινη ψυχή καινούργιων δυνάμεων, αλλά σαν μια στροφή προς την αληθινή γνώση και προς το Είναι (= αληθινή πραγματικότητα).

3) δεν έχουν την ιδιοτέλεια των άλλων

4) **ἐκόντες οὐ πράξουσιν**· Η φράση είναι ενδεικτική της αρχικής απροθυμίας των φιλοσόφων να αναλάβουν οποιαδήποτε πολιτική δράση απολαμβάνοντας την ευτυχία του θεωρητικού βίου. Είναι αποστασιοποιημένοι απ' ό,τι συμβαίνει γύρω τους, ίσως γιατί θεωρούν προσβλητικό να ασχοληθούν με τις μάζες είτε γιατί απεχθάνονται τις πολιτικές ενασχολήσεις. Άλλωστε η κάθοδος στις σκιές του σπηλαίου, ανάμεσα στα σκοτάδια και τις κακίες των ανθρώπων, είναι πάντοτε άχθος, θυσία και πόνος. Τέτοιοι είναι οι απόκοσμοι, οι ξεχωριστοί που επιλέγουν να στέκουν πέρα και έξω από την τύρβη των εγκοσμίων.

5) διαθέτουν **τὰς βελτίστας φύσεις**.

6) έχουν γνωρίσει το Αγαθό και τον Κόσμο των Ιδεών.

¹⁶ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σ. 72

¹⁷ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

¹⁸ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σ. 72

7) μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται¹⁹·
εἶναι υποχρέωση του φιλοσόφου τελικά να
αφιερώσει τα καλύτερα χρόνια της
σταδιοδρομίας του στο δύσκολο έργο της
διακυβέρνησης με ανιδιοτέλεια, με πίστη και
αυταπάρνηση προς την πόλη.

Η πολιτική λειτουργία της παιδείας

Η φιλοσοφική παιδεία έχει μια συγκεκριμένη πολιτική λειτουργία:
θέτει μια χαρακτηριστική σφραγίδα στους κυβερνώντες και εγκαθιδρύει ένα
φραγμό ανάμεσα σε αυτούς και στους κυβερνώμενους. Η πλατωνική σοφία
αποκτάται κυρίως με σκοπό να εγκαθιδρυθεί μια μόνιμη πολιτική
διακυβέρνηση της μιας τάξης. Η μεταρρύθμιση της Πολιτείας - εννοείται ότι
πρόκειται για πολιτική και ηθική μεταρρύθμιση, εφόσον για τον Πλάτωνα η
ηθική δεν διαχωρίζεται από την πολιτική - προϋποθέτει και υποδηλώνει την,
εκ προοιμίου, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.¹⁹ Και αυτό γιατί ο έλεγχος της
διαδοχής στην ηγεσία πρέπει να είναι εκπαιδευτικός, βασισμένος σε μια
αρκετά αυστηρή και συγκεντρωτική αντίληψη για τη μάθηση – πάνω στην
αυθεντία του μορφωμένου ειδήμονα, δηλαδή του φιλοσόφου.²⁰

[Έχει ειπωθεί πως ο Πλάτων υπήρξε ο επινοητής τόσο των
δευτεροβάθμιων σχολείων όσο και των πανεπιστημίων μας. Πράγματι ισχύει
κάτι τέτοιο, ωστόσο το αίτημα για μια θεσμική επιλογή των πνευματικών
ηγετών θέτει σε κίνδυνο την ίδια τη ζωή, όχι μόνο της επιστήμης, αλλά και
του πνεύματος. Γιατί τελικά η εκπαίδευση καταντά να έχει ως αποκλειστικό
στόχο την επιλογή των καλύτερων. Έτσι αντί σήμερα ο σπουδαστής να
ενθαρρύνεται να αφοσιωθεί στις σπουδές του για χάρη των ίδιων των
σπουδών του, σπουδάζει για χάρη της προσωπικής του σταδιοδρομίας²¹.]

¹⁹ Kouřè ΑΙ., Φιλοσοφία και Πολιτεία. Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα, εκδ.
Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990 σ. 90

²⁰ Popper K., ό.π. σ. 230

²¹ Popper K., ό.π. σ. 227- 8

Η σημασία της ορθής παιδείας κατά τον Πλάτωνα

Η ζωή όσων έχουν λάβει ορθή παιδεία διαφέρει απ' εκείνη των απαίδευτων. Μια τέτοια παιδεία καθοδηγεί το θείο στοιχείο που ενυπάρχει στον άνθρωπο (δηλαδή την ψυχή του), προς την αληθινή περιοχή του Είναι και προϋποθέτει την αποκάθαρση της ψυχής από τις γήινές της επιθυμίες (πάθη, κατώτερα έστικτα). Έτσι, τελικά απαλλαγμένοι από την πλεονεξία και την ιδιοτέλεια οι κάτοχοι μιας τέτοιας παιδείας απολαμβάνουν την απόλυτη ευδαιμονία και ψυχική αγαλλίαση, που τους προσφέρει η θέαση του Αγαθού. Οι άνθρωποι αυτοί βρήκαν την οδό της ευτυχίας. Αλλά ο Πλάτωνας, όπως θα φανεί στη συνέχεια, πιστεύει ότι δεν μπορεί να κερδίσει ο φιλόσοφος τη λύτρωση, αν δεν προσφέρει στην κοινωνία του, αν δεν γίνει ο ίδιος βασιλιάς-φιλόσοφος. Κι αυτό γιατί σκοπός των κόπων των βασιλέων-φιλοσόφων είναι να αφήσουν το κράτος όπως το βρήκαν και να εκπαιδεύσουν την επόμενη γενιά να προχωρήσει το έργο τους με την ίδια πίστη προς τον ίδιο σκοπό.

έν μακάρων νήσοις· χρήση του στοιχείου της μεταφοράς για έμφαση και προβολή της επιθυμίας των φιλοσόφων να μείνουν απομονωμένοι πέρα απ' τις συνηθισμένες δραστηριότητες.

τῶν οἰκιστῶν· οι θεμελιωτές της ιδεώδους πολιτείας, δηλαδή ο Σωκράτης και οι συνομιλητές του.

Ο ρόλος της φύσης στη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας²²

τάς βελτίστας φύσεις· Ο Πλάτων πιστεύει (σωστά ή λάθος δεν μας ενδιαφέρει) ότι το κληρονομικό στοιχείο (ή φύσις) αποτελεί ισχυρή διανοητική και ηθική δύναμη. Μέρος της αντίληψης του Πλάτωνα αποτελεί η ιδέα ότι ο άνθρωπος, στα πρώτα στάδια της ζωής του, πρέπει να βρίσκεται

²² Taylor A. E., ό.π. σ. 323

κάτω από στενή παρακολούθηση και να υποβάλλεται σε πολλαπλές δοκιμασίες του χαρακτήρα και της ευφυΐας του. Πρέπει να υπάρχει κάθε δυνατή ευκαιρία για τον εντοπισμό των άξιων και των ανάξιων, με στόχο τον προβιβασμό των άξιων και των υποβιβασμό των ανάξιων. Η τροποποίηση αυτή της αρχής του κληρονομικού δικαιώματος που μέχρι εκείνη την εποχή στηριζόταν στην αριστοκρατική – ευγενική καταγωγή ανεξάρτητα από τυχόν πνευματικές-μορφωτικές ικανότητες, επιτρέπει την κοινωνική κινητικότητα στο πλαίσιο της ιδανικής Πολιτείας. Επομένως, απώτερος στόχος είναι η δημιουργία μιας αριστοκρατίας του πνεύματος (των καλύτερων φύσεων) και όχι του αίματος. Η διάκριση δηλαδή της Πολιτείας στις τάξεις δεν υπαγορεύεται από οικονομικούς ή κοινωνικούς λόγους. Αυτή καθορίζεται **από τον βαθμό της παιδείας** που είναι ικανά να λάβουν τα μέλη τους²³. Ο Πλάτωνας πιστεύει ότι η μόρφωση που είναι ικανός να λάβει ο κάθε πολίτης εξαρτάται από τις δυνατότητες που απορρέουν από την ψυχική κατάστασή του (δηλαδή την φύση του). Με αυτό το σκεπτικό πρέπει να γίνει αντιληπτή θέση του Πλάτωνα πως «η φύση παίζει καθοριστικό ρόλο στην εκλογή του άριστου βίου». [*Ποια ήταν η άποψη του Πρωταγόρα;*].

τὸ μάθημα... μέγιστον· Οι αρετές των φυλάκων (**οἱ ἐν παιδείᾳ, αἱ βέλτισται φύσεις**), η ανδρεία, η φρόνηση, η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη στηρίζονται στον ορθό λόγο. Για να πετύχει ο φιλόσοφος την τελείωση αυτών των αρετών χρειάζεται περ' από τα άλλα μαθήματα να φτάσει στο **μέγιστον μάθημα** της Ιδέας του Αγαθού. Αυτό το μάθημα θα τον βοηθήσει να ισορροπήσει στο ορθό μέτρο τα ισχυρά χαρίσματά του, που υπόκεινται σε

²³ Ο Κ. Popper (ό.π. σ. 235) επισημαίνει με αφορμή τον Μύθο του **γενναίου ψεύδους** πως ο Πλάτων εισάγει διστακτικά για πρώτη φορά έναν ρατσισμό. Αφήνει βέβαια ένα ενδεχόμενο να γεννηθούν παιδιά με την πρόσμιξη και ενός άλλου μετάλλου διαφορετικού απ' αυτά των γονέων τους. Μάλιστα αν σε μια από τις κατώτερες τάξεις «γεννηθούν παιδιά με ανάμιξη από χρυσό και ασήμι, αυτά θα αναδειχθούν φύλακες ... και επίκουροι». Αλλ' αυτή η παραχώρηση αναρείται σε μεταγενέστερα χωρία της *Πολιτείας* και των *Νόμων*. Τελικά το ενδεχόμενο των προσμίξεων και των αντίστοιχων μεταβολών στην κοινωνική κλίμακα σημαίνει μόνο ότι τα παιδιά γεννημένα από ευγενείς γονείς, αλλά εκφυλισμένα μπορεί να αποδιωχτούν και να υποβιβαστούν στην τάξη των τεχνιτών – και δεν σημαίνει ότι αντίθετα κάποιο παιδί γεννημένο από ευτελή μέταλλα είναι δυνατό να ανυψωθεί σε ανώτερη βαθμίδα.

εκτροπή και ανισορροπία, και να ζυγιάσει σωστά τις τρεις δυνάμεις (επιθυμητικό, θυμοειδές, λογιστικό) που υπάρχουν μέσα του²⁴.

Η Ιδέα του Αγαθού (στην πλατωνική φιλοσοφία)²⁵

ιδεῖν τὸ ἀγαθόν· Ο Πλάτων αισθάνεται ένα δέος μπροστά στην ιδέα του Αγαθού και θεωρεί ότι υπερβαίνει τις δυνάμεις του η οποιαδήποτε προσπάθεια να το ορίσει γι' αυτό και δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για αυτόν τον όρο που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. Η Ιδέα του Αγαθού είναι κάτι υπερβατικό και ἄρρητον, όπως θα δηλώσει ο ίδιος στην Ζ' Επιστολή του. Η ιδέα του Αγαθού είναι (βλ. σχόλιο σχ. βιβλίου "Φιλοσοφικός Λόγος"):

- α) (οντολογικά) το **εἶναι** (= η πραγματικότητα) και ό,τι διατηρεί το **εἶναι**
- β) η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα μεταξύ των αναρίθμητων αισθητών – υλικών αντικειμένων που υπάρχουν στον φυσικό κόσμο και των άυλων Ιδεών του νοητού κόσμου
- γ) (γνωσιολογικά) ό,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη.

Αναλυτικότερα, η ιδέα του Αγαθού είναι η ανώτατη στην ιεραρχία των Ιδεών. Είναι για τα αντικείμενα της γνώσης και την ίδια τη γνώση, ό,τι είναι ο ήλιος για τα ορατά αντικείμενα και την όραση. Η ιδέα του Αγαθού εφοδιάζει όλα τα αντικείμενα της επιστημονικής γνώσης με το **εἶναι**, την **οὐσίαν** τους, και ταυτόχρονα τα καθιστά γνώσιμα. Είναι δηλαδή η πηγή της γνώσης και όλης της αλήθειας. Η ιδέα του Αγαθού τελικά είναι κάτι ανώτερο από το **εἶναι** (= την πραγματικότητα). Υπερέχει, λέει ο Πλάτων, **πρεσβεία καὶ δυνάμει** δηλ. σε αρχαιότητα και σε δύναμη, όντας **ἐπέκεινα**, πιο πέρα δηλαδή από την **οὐσίαν** (509b). Ο Πλάτων έτσι κάνει ένα καίριο βήμα προς μια οντολογική και γνωσιολογική αρχή. Μια αρχή δηλ. που υπερβαίνει τον κόσμο των αισθητών κι αυτόν ακόμα τον κόσμο των Ιδεών²⁶. Η ιδέα του

²⁴ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σ. 76

²⁵ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σσ. 76 – 77, Taylor A. E., ό.π. σ. 335 & σχόλιο σχολικού βιβλίου

²⁶ Η ιδέα του Αγαθού δεν μας δίνει καμία ένδειξη για το τι είναι αγαθό, για το τι δηλαδή θα έπρεπε να πράττουμε. Είναι ένα είδος υπερ – Ιδέας από την οποία εκπηγάζουν και

Αγαθού αν και υπερβατική, δεν είναι εξωπραγματική, αντίθετα είναι η βασική αιτία της τάξης του κόσμου, είναι αυτό για το οποίο υπάρχει το καθετί. Η φύση ήταν για τους Έλληνες μια τάξη. Αυτή η φύση όμως στη πλατωνική συνείδηση ανάγεται σε κάτι άλλο, που την υπερβαίνει, στην ιδέα του Αγαθού. Επειδή, όμως, η ιδέα του Αγαθού είναι κάτι άρρητο ο Πλάτων παραπέμπει σε μια προσωπική βίωση των υψίστων αρχών και πιθανόν σε μια εσωτερική διδασκαλία, αφού γι' αυτά τα θέματα δεν υπάρχει ούτε θα υπάρχει σύγγραμμα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος.

Η Ιδέα του Αγαθού (χαρακτηρισμοί/προσδιορισμοί μέσα στο κείμενο)

Οι όροι που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για το αγαθόν στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι: **μέγιστον μάθημα, αναβῆναι, ανάβασιν, αναβάντες, ἴδωσι, ἀφικέσθαι, ἰδεῖν**²⁷. Επομένως, διαφαίνονται τα εξής χαρακτηριστικά για τη φύση του Αγαθού:

- πρωταρχικότητα, σπουδαιότητα, προτεραιότητα της Ιδέας του Αγαθού (**μέγιστον**).
- αντικείμενο μαθήσεως, της ανώτερης γνώσης του ανθρώπου (**μάθημα**).
- η κορυφή μιας κοπιώδους ανοδικής πορείας του ανθρώπου (**αναβῆναι, ανάβασιν, αναβάντες**). [Το πώς θα γίνει η ανάβαση διευκρινίζεται από τα προηγούμενα σχόλια].
- το αγαθόν είναι Ιδέα - **ἰδεῖν, ἰδῶσιν** όχι όμως αντικείμενο της εξωτερικής οράσεως, αλλά μιας εσωτερικής διανοητικής διαδικασίας (πβ. ετυμολογική συγγένεια **ἰδεῖν -οἶδα**).
- είναι ο απώτερος στόχος της προσπάθειας και της πορείας του ανθρώπου (**ἀφικέσθαι**).
- η Ιδέα του Αγαθού βρίσκεται στον ουράνιο κόσμο των Ιδεών.

προσλαμβάνουν την ύπαρξή τους οι Ιδέες. Το Αγαθό είναι κάτι αμετάβλητο, μετέχουν σε αυτό όσα πράγματα δεν μεταβάλλονται και είναι πανάρχαιο. Κατά συνέπεια ο ολισμός είναι κάτι αγαθό και οδηγούμαστε σε μια ολοκληρωτική ηθική. (Porper K., ό.π., σ. 449)

²⁷ ΥΠΕΠΘ – ΚΕΕ, Αξιολόγηση των μαθημάτων στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία – Φιλοσοφικός Λόγος, Αθήνα 1999, σ. 76

ὁ νῦν ἐπιτρέπεται· Αναφέρεται στην εποχή του ίδιου του Πλάτωνα, όπου επιτρέπεται οι φιλόσοφοι να απέχουν απ' την ενεργό πολιτική και να ασχολούνται μόνο με τις πνευματικές τους αναζητήσεις. Ο Πλάτωνας συγχέει σκοπίμως τα όρια ανάμεσα στο θεωρητικό του οικοδόμημα, δηλαδή την ιδεώδη πολιτεία του και στη σύγχρονή του πολιτική πραγματικότητα. Με τη φράση «**μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται**» ο φιλόσοφος **επικαιροποιεί** τον προβληματισμό του καταγγέλλοντας έμμεσα την απροθυμία των πνευματικών ανθρώπων της εποχής του να αναλάβουν την πολιτική ευθύνη της διακυβέρνησης της πόλης. Έτσι στην ιδεώδη πολιτεία οι φιλόσοφοι δεν δικαιούνται να ζουν κατά τον τρόπο που παρατηρεί ο Σωκράτης ότι ζουν στην εποχή του, δηλαδή σαν να βρίσκονται ήδη στα «νησιά των μακάρων», κλεισμένοι στον γυάλινο και ασφαλή πύργο της γνώσης, ασχολούμενοι απερίσπαστοι με φιλοσοφικές αναζητήσεις και διανοητικές ασκήσεις. Και όλα αυτά με την ιδέα ότι η ενασχόληση με τον απλό λαό και τα καθημερινά προβλήματα της δημόσιας ζωής αποτελεί ντροπή, προσβολή και ηθική μείωση για τον άνθρωπο του πνεύματος. Αντίθετα, ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος του πνεύματος οφείλει να επιστρέψει στην «σπηλιά» (κατάβασις), να ασχοληθεί με τα προβλήματα των απαίδευτων, να διαγνώσει τις ανάγκες τους, να τους διαφωτίσει και να τους δείξει τον δρόμο για το φως, να υποστεί τελικά ό,τι συνεπάγεται η αμάθεια και η άγνοια στην προσπάθειά του να τους βοηθήσει.

Τὸ αὐτοῦ...σπουδαιότεραι· Κατά τον Πλάτωνα, όπως ήδη προαναφέρθηκε, είναι υποχρέωση του φιλοσόφου να αφιερώσει τα καλύτερα χρόνια της σταδιοδρομίας του στο τραχύ έργο της διακυβέρνησης. Αυτή η αντίληψη αποτελεί απλώς την άλλη όψη της πεποίθησης ότι χωρίς θυσίες και προσωπικό κόστος δεν φτάνει κανείς στις ύπατες βαθμίδες της επιστήμης. Εξάλλου βάσει και των σωκρατικών αρχών, το Καλό (το Αγαθό) έλκει στην υπηρεσία του όποιον το θεάται θυσιάζοντας πολλά, όπως ο ήρωας.

Γι' αυτό και τα ταξίδια του Πλάτωνα στη Σικελία φανερώνουν την προσπάθεια του φιλοσόφου να υλοποιήσει τις πολιτικές του θεωρίες

μεταμορφώνοντας είτε τον Διονύσιο τον Α΄ είτε τον Διονύσιο τον Β΄ σε φιλοσόφους-βασιλείς, σε ιδανικούς κυβερνήτες και να δημιουργήσουν με τη σειρά τους μια δίκαιη κοινωνία. Το αντίθετο για τον Πλάτωνα, η μη προσπάθεια δηλαδή, «*θα προξενούσε τη μεγαλύτερη ντροπή απέναντι του ίδιου του εαυτού του*».

Εξάλλου και η Ιστορία παρέχει πλήθος παραδειγμάτων ανθρώπων που απαρνήθηκαν πολύ περισσότερα για να κερδίσουν πολύ λιγότερα. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις του Σόλωνα και του Λυκούργου που δεν ανέλαβαν αξιώματα, αλλά έφυγαν από τις πόλεις τους μόλις ολοκλήρωσαν το νομοθετικό τους έργο.

Ο ρόλος των φυλάκων / φιλοσόφων στην πλατωνική Πολιτεία²⁸.

Οι **φύλακες/φιλόσοφοι** της πλατωνικής Πολιτείας είναι κάτοχοι παιδείας που έχει ως βάση της τη γυμναστική και τη μουσική, ακολουθώντας την αριθμητική, τη γεωμετρία, την αστρονομία και την αρμονική και τέλος τη διαλεκτική (βλ. και προηγούμενο σχόλιο). Οι **φύλακες/φιλόσοφοι** ως κάτοχοι μιας τέτοιας παιδείας είναι κοινωνοί της **άληθείας**, δηλ. γνώστες της ουσίας όλων των πραγμάτων και θεατές του Αγαθού. Έτσι, αναπόφευκτα έχουν ένα χρέος, **έναν σκοπόν**: να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς την πόλη ολόκληρη, παρά την αρχική τους απροθυμία.

Μ' άλλα λόγια αξιοποιώντας τα χαρίσματα της **φύσεως** και τα πλεονεκτήματα μιας **παιδείας**, όπως αυτή που εννοεί ο Πλάτων, θα δημιουργηθούν οι ιδανικοί πολίτες που θα αναλάβουν υποχρεωτικά την προστασία (αρχικά) και (εν συνεχεία ορισμένοι από αυτούς) τη διακυβέρνηση της πολιτείας, για να ωφελήσουν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Σε ένα πολύ γνωστό χωρίο ο Πλάτων ισχυρίζεται πως «*εάν οι φιλόσοφοι δεν γίνουν βασιλείς μέσα στις πόλεις ή αν αυτοί που σήμερα ονομάζονται βασιλείς δεν αποθούν γνήσιοι και ολοκληρωμένοι φιλόσοφοι και αν αυτά τα δύο, η πολιτική δύναμη και η*

²⁸ Taylor A. E., ό.π. σ. 313 & σχόλιο σχολικού βιβλίου "Φιλοσοφικού λόγου"

φιλοσοφία, δεν συμπέσουν στο ίδιο πρόσωπο, αν αυτό δεν συμβεί δεν θα πάψουν τα δεινά να πλήττουν τις πόλεις, ούτε, πιστεύω, το ανθρώπινο γένος».

Οι **φύλακες/φιλόσοφοι** αφού θα έχουν εκπαιδευθεί ορθά και θα έχουν φιλοσοφήσει, οφείλουν να κατέβουν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, για να ωφελήσουν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Ειδικότερα, οι **φύλακες/φιλόσοφοι** θα πρέπει να άρχουν στον πόλεμο και να αναλαμβάνουν αξιώματα που αρμόζουν σε νέους. Όταν γίνουν 50 ετών, τότε πια μπορούν να μοιράζουν τον χρόνο τους ανάμεσα στη φιλοσοφία και την εξουσία. [Γιατί πρέπει να φτάσει κάποιος σε ηλικία 50 ετών για να κυβερνήσει;]

Για τον Πλάτωνα, όποιος πορεύεται προς την ευτυχία διέπεται αναπόφευκτα από αλτρουισμό για το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Δεν μπορεί να κερδίσει ο ίδιος τη λύτρωση, αν δεν την προσφέρει στην κοινωνία του. Έτσι αντιμετωπίζεται στην Πολιτεία η σχέση ηθικής και πολιτικής.

Ο φιλόσοφος-βασιλιάς θα κυβερνήσει με την πειθώ και τη βία. Η πολιτεία τότε θα είναι στην εντέλεια συναρμοσμένη, γι' αυτό και θα είναι δίκαιη στον ανώτερο δυνατό βαθμό στηριγμένη στην οικειοπραγία των λειτουργιών της.

Οι αντιρρήσεις του Γλαύκωνα

ἔπειτα... Διαμαρτυρία και αγανάκτηση του Γλαύκωνα, επειδή κατ' αυτόν ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων για επιστροφή στο σπήλαιο συνιστά αδικία και καταναγκασμό σε μια ζωή χειρότερη. Είναι φανερό ότι ο Γλαύκων υπονοεί τον κίνδυνο που συνεπάγεται η επιστροφή στον κόσμο του σπηλαίου, όπου κυριαρχεί η πλάνη, το ψέμα και η αδικία. Θεωρεί, ίσως, ότι αν οι φιλόσοφοι συναναστρέφονται μ' ανθρώπους απαίδευτους κι αμαθείς κινδυνεύουν να χάσουν την ευτυχία που κατέκτησαν απ' τη θέαση του Αγαθού. Είναι προτιμότερο γι' αυτούς, κατά τον Γλαύκωνα, να μείνουν πέρα

απ' τη σκληρή κοινωνική πραγματικότητα απόκοσμοι, ξεχωριστοί, μοναχικοί²⁹.

Ο Γλαύκων, λοιπόν, βλέπει το δίκαιο από τη σκοπιά του ατομικού συμφέροντος και θεωρεί ότι είναι άδικο να παραγνωρίζεται η επιθυμία του ατόμου υπέρ της δικαιοσύνης. Άλλωστε, κατά τον Γλαύκωνα, όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου, η δικαιοσύνη είναι μια υποκριτική κοινωνική σύμβαση που επιβάλλεται από τους πολλούς για την αυτοπροστασία τους. Επανέρχεται από τον Γλαύκωνα εδώ το ζήτημα που έχει θέσει και στο 360c της Πολιτείας, *Το δακτυλίδι του Γύγη*: «Γιατί κάθε άνθρωπος πιστεύει πως η αδικία τον ωφελεί ως άτομο πολύ περισσότερο από τη δικαιοσύνη». Ο Γλαύκωνας εκφράζοντας μια ατομοκεντρική αντίληψη αδυνατεί να δει τη γνώση ως προϋπόθεση υπέρβασης της ατομικής συνείδησης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής συνείδησης και της αναγνώρισης της σχετικής προτεραιότητας που έχει το καλό της πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας σε σχέση με το άτομο³⁰.

ἐπελάθου· Αναφέρεται στο σημείο 466b του έργου όπου ο Γλαύκων αποδέχεται ότι σκοπός είναι η πόλη, η ιδανική πολιτεία να είναι όσο το δυνατόν ευτυχέστερη, χωρίς να επιδιώκεται η ευδαιμονία αποκλειστικά μιας μόνο τάξης σ' αυτήν.

Σε τι συνίσταται η ευτυχία των φυλάκων/φιλοσόφων;

εὖ πράξει· Η ευτυχία των **φυλάκων/φιλοσόφων** δεν συνίσταται ούτε σε περιουσία, ούτε σε μεγάλες και ωραίες κατοικίες. Η ζωή τους είναι λιτή και πειθαρχημένη. Όσοι απ' τους **φύλακες** υποστούν μ' επιτυχία τις κρίσεις που έχουν καθορισθεί και γίνουν **φιλόσοφοι-βασιλείς**, απολαμβάνουν τις πνευματικές ηδονές που μόνο αυτές διαρκούν. Επομένως, δεν είναι λιγότερο ευτυχείς από τους δημιουργούς που έχουν υλικά αγαθά. Δεν έχουμε λόγο να αμφιβάλλουμε για την ευτυχία των φυλάκων (φιλοσόφων),

²⁹ Τσάτσου Κ., *Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων*, Εστία, Αθήνα 1996, σσ. 84-5

³⁰ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

αφού θα αρνηθούν με τη θέλησή τους πράγματα που γι' αυτούς θα είναι ανάξια λόγου και μάλιστα θα τα αρνηθούν με ανταλλάγματα την **εξουσία, τις τιμές, τον σεβασμό και την αγάπη των συμπολιτών τους**³¹. Η εξουσία δεν είναι αυτοσκοπός. Δεν τρέφουν καμιά ιδιαίτερη αγάπη στην εξουσία. Προς την ηγεσία δεν τους σπρώχνει κανένα πάθος, καμιά ματαιοδοξία. Το καθήκον και η συνείδηση μιας ανώτερης αποστολής, η εσωτερική αμείλικτη επιταγή για την πραγματοποίηση της ιδέας, αυτή τους βάζει επικεφαλής.

νόμω ... ἐγγενέσθαι· προσωποποίηση του Νόμου, ο οποίος παραμένει ανεπηρέαστος από προσωπικές συμπάθειες και αντιπάθειες. Ο Σωκράτης στην απάντησή του στην ένσταση του Γλαύκωνα προσωποποιεί τον Νόμο και του αποδίδει **τρεις βασικές λειτουργίες** του με τις οποίες επιδιώκεται η ευδαιμονία της πόλης. Χρησιμοποιεί τρεις μετοχές **«συναρμόττων, ποιῶν και ἐμποιῶν»** για να καταδείξει τρεις διαπραγματευτές λειτουργίες – προϋποθέσεις για την ύπαρξη και την ευδαιμονία της πόλης (δες παρακάτω).

4 Λόγοι που επιβάλλουν την επιστροφή των φιλοσόφων στο Σπήλαιο

1. Η μη επιστροφή του φιλοσόφου στο Σπήλαιο θα είχε ως αποτέλεσμα να δίνεται μια θλιβερά ελλιπή ιδέα της σημασίας του όρου *φιλόσοφος* στην Πολιτεία³². Θα έμενε σε μια τέτοια περίπτωση αδικαιολόγητο, γιατί άραγε να χρειάζεται πολυετής και αυστηρή προπαιδεία οργανωμένη απ' την πόλη, όπως αναλύεται στη συνέχεια του έργου.
2. Με βάση το συγκεκριμένο απόσπασμα: καθήκον ενός νομοθέτη είναι να εξασφαλίζει το συμφέρον ολόκληρης της πόλης, και να μην ευνοεί κάποιους (δηλαδή τους φιλοσόφους) εις βάρος άλλων. Έτσι θα εξασφαλιστεί η ενότητα στην πόλη, θα αποφευχθεί η πολυπραγμοσύνη και θα κυριαρχήσει η δικαιοσύνη.

³¹ Κογρέ ΑΙ., ό.π., σ. 131

³² Taylor Α. Ε., ό.π. σ. 331

3. Αποτελεί τη μοναδική επαρκή **ενσάρκωση της σωκρατικής αντίληψης** της αρετής.
4. Αποτελεί το πρότυπο σύμφωνα με το οποίο πρέπει να διαβιώνει η υπόλοιπη κοινωνία. Εκείνος που σε όλες του τις πράξεις εμπνέεται από τη θέαση του υπέρτατου Αγαθού, είναι σε θέση να αντιμετωπίσει εξίσου καλά κάθε απρόβλεπτη περίπτωση της ζωής· διαθέτοντας μια αρετή, κατ' ανάγκην διαθέτει όλες τις αρετές.

Κριτική της άποψης του Πλάτωνα (απόσπασμα)

Η θέση που διατυπώνει ο Σωκράτης (Πλάτων) στο απόσπασμα μπορεί να σχολιαστεί σε δύο διαφορετικά πλαίσια:

- I) ως σκέψη ανεξάρτητη από τα συμφραζόμενα.
- II) ως επιχείρημα στο πλαίσιο της συγκεκριμένης φιλοσοφικής συζήτησης γύρω από τον ρόλο των φιλοσόφων.

Πιο συγκεκριμένα:

I) Μια τέτοια θέση έχει λογική και ηθική βάση και ουσιαστικά θεμελιώνει την έννοια της ισονομίας των πολιτών που αποτελεί και βασική αρχή και του δημοκρατικού πολιτεύματος, όπως αυτό περιγράφεται στον Επιτάφιο του Περικλή. Βρίσκεται, επομένως, στην ίδια γραμμή σκέψης με την άποψη που επίσης διατυπώνει ο Περικλής στην τελευταία δημηγορία του: «Εγώ νομίζω ότι μια πολιτεία εξυπηρετεί πιο πολύ το συμφέρον των πολιτών, αν στο σύνολό της βρίσκεται σε ακμή, παρά αν ευτυχεί σ' αυτήν ο κάθε πολίτης, αλλά στο σύνολό της η ίδια δυστυχεί. Γιατί όσο κι αν ευτυχεί ένας πολίτης στις ιδιωτικές του υποθέσεις, αν καταστρέφεται η πατρίδα, μαζί της ίδια χάνεται, ενώ, αν δυστυχεί σε πατρίδα που ευημερεί, έχει πολλές ελπίδες να σωθεί.»

- όταν η πόλη ευημερεί, ευημερούν και οι πολίτες
- όταν η πόλη κινδυνεύει, κινδυνεύουν και οι πολίτες.

Το αντίθετο δεν ισχύει:

- Όταν οι πολίτες ευδοκιμούν ως άτομα, μπορεί να έχουμε καταστροφή της πόλης.

Πρόκειται, δηλαδή, για τη γνωστή αρχή που δέχεται πως **ό,τι ισχύει για το όλον, ισχύει και για το μέρος**. Επιπλέον, δεν πρέπει να ξεχνάμε την **προτεραιότητα της πόλεως έναντι του ατόμου**, ειδικά σε εποχές που ο θεσμός ήταν σε ακμή.

II) Ως επιχείρημα στο πλαίσιο της συζήτησης, λαμβάνοντας υπόψη τις αντιρρήσεις του Γλαύκωνα η συγκεκριμένη άποψη γίνεται αποδεκτή με το εξής σκεπτικό:³³

Η επιστροφή είναι επιβεβλημένη και δεν υφίσταται αδικία στους φιλοσόφους, διότι μόνο έτσι ολοκληρώνουν το δρόμο της αρετής τους και αρτιώνουν, ολοκληρώνουν την ανθρώπινή τους υπόσταση. Οι φιλόσοφοι περνούν απ' την ευτυχία του θεωρητικού βίου (vita contemplativa) στον ενεργητικό βίο (vita activa) της πολιτειακής ζωής. Οι δύο έννοιες που είναι αυστηρά χωρισμένες στη διανόηση του 5^{ου} αιώνα, εμφανίζονται στον Πλάτωνα σε μια καινούργια ιδιότυπη σύνδεση. Ο φιλόσοφος θυσιάζει σε μεγάλο βαθμό τη θεωρητική του ζωή για μια σκληρή ζωή πρακτικής αναμέτρησης με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κυβερνώντας την πολιτεία. Αυτός ούτε την Ιδέα του Αγαθού ξεχνά, μα ούτε και αφήνει στην τύχη τους τους απόκληρους του πνεύματος. Μέσα στον κόσμο της σκιάς, όπου είναι βυθισμένη η πραγματικότητα, ξέρουν και εκεί να βλέπουν και να δρουν, χωρίς στα μάτια τους να σβήσει το φώτισμα της Ιδέας.

Ωστόσο η ίδια άποψη επιδέχεται και ενστάσεις³⁴:

1. Απ' τη στιγμή που επιστρέφουν στο Σπήλαιο, οι **φύλακες/φιλόσοφοι** θα βιώνουν απλώς το **εὔ πράττειν**, όχι όμως και την **απόλυτη ευδαιμονία**. Ο Αριστοτέλης παρατηρεί ότι, ενώ ο Σωκράτης **αφαιρεί** απ' τους **φύλακες/φιλοσόφους** την απόλυτη ευδαιμονία που παρομοιάζεται μ'

³³ Lesky ΑΙ., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Εκδόσεις Κυριακίδη, 1988, σ. 733, Τσάτσου Κ., ό.π., σελ. 137, Taylor Α. Ε., ό.π. σ. 333

³⁴ ΥΠΕΠΘ – ΚΕΕ, ό.π., σσ. 82 – 83 & Πελεγρίνη Θ., *Αρχές Φιλοσοφίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1999, σσ. 80 - 82

εκείνη των μακάριων νήσων, ισχυρίζεται ότι **ο νομοθέτης οφείλει να κάνει ευτυχισμένη όλη την πόλη**, πράγμα αδύνατον, αφού κάποιοι θα είναι λιγότερο ευτυχισμένοι, απ' ό,τι ήταν πριν οπότε και βίωναν την απόλυτη ευτυχία.

Έτσι, ενώ γενικά ισχύει ο ισχυρισμός του Πλάτωνα ότι ο νόμος δεν πρέπει να κάνει διακρίσεις, όμως στην περίπτωση των φυλάκων-φιλοσόφων, αν ισχύσουν τα προτεινόμενα, ο νόμος θα είναι άδικος, μεροληπτικός εις βάρος τους. Με άλλα λόγια ο Αριστοτέλης παρατήρησε ότι ο σωκρατικός συλλογισμός χαρακτηρίζεται από αντίφαση, καθώς δεν είναι δυνατόν η ιδανική πολιτεία να ευαγγελίζεται την ευδαιμονία όλων των πολιτών και την ίδια στιγμή να κάνει τους φύλακες/φιλοσόφους δυστυχισμένους αναθέτοντάς τους την πολιτική ηγεσία. Με άλλα λόγια δεν μπορεί να υπάρξει ευδαιμονία μέσα στο κράτος χωρίς την προσωπική ευδαιμονία του κάθε πολίτη.

2. Επιπλέον, ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι αν δεν είναι απόλυτα ευτυχισμένοι οι φύλακες, ποιοι θα είναι; Όχι βέβαια οι τεχνίτες και το πλήθος αυτών που ασχολούνται με βάνανυσα έργα.
3. Μπορεί ο φιλόσοφος να θεωρείται ο ειδικός για ζητήματα ηθικής, αλλά η αρμοδιότητά του θα πρέπει να φτάνει μέχρι τον ρόλο του διαμεσολαβητή προτείνοντας το **πώς** (τα μέσα), αλλά σε καμία περίπτωση δεν έχει δικαίωμα να επιβάλει τι πρέπει να κάνουν οι πολίτες, τις ηθικές αρχές που οφείλουν αυτοί να ακολουθούν. Οι πολίτες πρέπει να έχουν την τελική επιλογή και μόνο αυτοί.

⇒ Πάντως είναι εμφανές και από τους όρους που χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Πλάτων – όροι καθόδου από το υψηλότερο στο χαμηλότερο, όροι υποχρέωσης και καθήκοντος – υποδηλώνουν ότι αισθάνεται πως σε τελική ανάλυση υπάρχει μία αντίφαση³⁵.

³⁵ Barker E., Ο πολιτικός στοχασμός στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 2007, σ. 432κε.

Βασικά στοιχεία του πολιτεύματος που προτείνει ο Πλάτων³⁶

1. αμεροληψία του Νόμου (δες παραπάνω)
2. **πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκη**· Ο άριστος νομοθέτης κατά τον Πλάτωνα συνδυάζει την πειθώ με τη βία, η οποία αφορά τόν άπειρον παιδείας όχλον. Αυτή η θέση του δικαιολογείται από τα εξής:
 - α) Είναι γνωστό πως ο Πλάτων ήταν εκ πεποιθήσεως αριστοκράτης γι' αυτό είχε την ελπίδα - που όμως γρήγορα διαψεύστηκε - ότι μια αυταρχική διακυβέρνηση, όπως των Τριάκοντα, θα θεράπευε τις πληγές που είχε προξενήσει στην πόλη η ασυδοσία των δημαγωγών και η οχλοκρατία.
 - β) Ο Πλάτων πίστευε ότι η δημοκρατία όπου ο καθένας πράττει και λέγει, ό,τι θέλει και ζει όπως θέλει, είναι ένα ανάπηρο πολίτευμα. Έτσι, ο άριστος νομοθέτης της ιδεώδους πολιτείας χρησιμοποιεί την πειθώ για τους πεπαιδευμένους και τη βία για τους απαίδευτους που τείνουν να μετατραπούν σε όχλο για να δημιουργήσει ένα αρμονικό σύνολο πολιτών. Ο νόμος εναρμονίζει τους πολίτες χρησιμοποιώντας την πειθώ, την εκούσια δηλαδή υπακοή των πολιτών στις επιταγές του, και τη βία τον εξαναγκασμό, δηλαδή τη δύναμη των κυρώσεων που διαθέτει. Με την πειθώ, με τη χρήση, δηλαδή, λογικών επιχειρημάτων, την προβολή υγιών προτύπων και με την παιδεία οφείλουν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να παραμερίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να προσφέρουν αλληλοβοηθούμενοι ό,τι είναι δυνατόν στην πολιτεία. [Έχει πάντως προταθεί και η άποψη ότι η φράση χρησιμοποιείται με μια πιο κυριολεκτική έννοια και ότι συνιστά τη χρήση ρητορικής προπαγάνδας και βίας, καθώς ο Πλάτων έχει κατά νου την εικόνα του γιατρού-πολιτικού.³⁷ Η μέθοδος αυτή απευθύνεται κυρίως στους πεπαιδευμένους πολίτες.

³⁶ Μιχαηλίδη Κ., ό.π., σ. 68 – 71

³⁷ Popper K., ό.π., σελ. 441 & 443

Υπάρχουν, όμως, πολίτες και μέλη της κοινωνίας, οι οποίοι δεν πείθονται με τον λόγο. Σ' αυτούς επιβάλλεται η **βία**. Πρόκειται για τον καταναγκασμό που ορίζεται από τον νόμο και δεν επιβάλλεται τυραννικά, αυταρχικά. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται, κυρίως, στον «**ἄπειρον παιδείας ὄχλον**», στον οποίο ο φιλόσοφος-νομοθέτης την εφαρμόζει, αλλά επιβάλλει και **στους πολίτες**, αν εκείνοι πολυπραγμονούν, καταναγκαστικά, υποχρεωτικά μέτρα για τη συμμόρφωσή τους στο πνεύμα της δικαιοσύνης, όπως **και στους πεπαιδευμένους, που δεν έχουν συνετιστεί με την πειθώ, και στους άρχοντες**, που είναι υποχρεωμένοι να ζουν με λιτότητα και ευσυνειδησία, ώστε να εκλείψει η διαφθορά από τον δημόσιο βίο.

- 3. μεταδίδονται ἀλλήλοις τῆς ὠφελίας·** Ο πολίτης, κατά τον Πλάτωνα δεν πρέπει να έχει εγωιστική συμπεριφορά, αλλά αντίθετα, η παρουσία και η δράση του πρέπει να έχει **κοινωνικοκεντρικό χαρακτήρα**. Δεν μπορεί δηλαδή να ενδιαφέρεται μόνο για το άτομό του, αλλά πρέπει να προσφέρει και στους άλλους. Η πόλη αποτελεί ένα οργανικό σύνολο, έναν οργανισμό που προϋποθέτει τη συνύπαρξη και συλλειτουργία των μελών του. Μέλη της πολιτείας είναι οι πολίτες· εφόσον η πόλη επιδιώκει τη συλλογική ευτυχία, θεωρείται αναγκαίο να υπάρχουν μεταξύ των πολιτών ισχυροί δεσμοί. Η μη διάσπαση του κοινωνικού ιστού αλλά και η ισχύς του αποτελούν για τον Πλάτωνα ύψιστο ζητούμενο. Θυμίζουμε ότι στον μύθο του Πρωταγόρα (6η Διδακτική Ενότητα) το δώρο του Δία στους ανθρώπους, με το οποίο τους δόθηκε ως δυνατότητα η πολιτική αρετή, ήταν η *αἰδώς* και η *δίκη*, για να λειτουργήσουν ως *πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*.

Δικαιοσύνη (οικειοπραγία) – Πολυπραγμοσύνη

οὐχ ἵνα ... ὅπη ἕκαστος βούλεται ... ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως· Η πολιτεία είναι δίκαιη και ωφέλιμη για όλους, επειδή ο καθένας εκπληρώνει τη λειτουργία του χωρίς να παρακωλύει τη λειτουργία των άλλων, με άλλα λόγια: ο καθένας πράττει το έργο που του έχει ανατεθεί και δεν πολυπραγμονεί. Ο καθένας δεν μπορεί να κάνει ανεγξέλεκτα ό,τι θέλει, να λειτουργεί αποκλειστικά ως άτομο. Σκοπός του ατόμου είναι να διατηρεί τη σταθερότητα του κράτους. Το άτομο πρέπει να έχει κατά νου ότι η πολιτεία είναι ένα οργανωμένο σύνολο. Δικαιοσύνη δεν είναι τίποτε άλλο παρά να πράττει κανείς τα δικά του πράγματα, να κρατά κανείς τη θέση του, η οικειοπραγία. Την οικειοπραγία πρέπει να τη δούμε όχι μόνο ως έναν περιορισμό στη στενή επαγγελματική μας απασχόληση, ως επαγγελματική εξειδίκευση, αλλά πολύ περισσότερο ως ένα όριο που μας βοηθά να μη διασπαζόμαστε σε πολλά και να εναρμονιζόμαστε εντασσόμενοι μέσα στο σύνολο. Το αρμονικό αυτό σύνολο είναι η ορθά ιεραρχημένη με τις ποικίλες λειτουργίες πόλη.

Η πολυπραγμοσύνη έτσι είναι μια αλλοτρίωση που δεν γνωρίζει τα όριά της, μια αμετρία. Ο Πλάτων θέλει να μας πει ότι η πολιτεία είναι μια πολυδιάστατη, διαχωρισμένη σε πολλές τάξεις ή λειτουργίες ενότητα. Γι' αυτό και ζει υπό τη συνεχή απειλή της ανατροπής του συσχετισμού και της ιεραρχίας των λειτουργιών αυτών και της διαμόρφωσης μιας κάθε φορά νέας ισορροπίας ή ανισορροπίας ανάμεσά τους με κίνδυνο τελικά της εκτροπής και του εκφυλισμού (βλ. φαύλες πολιτείες). Εδώ έγκειται και ο ρόλος του **φιλοσόφου-βασιλιά** ο οποίος θα κυβερνήσει με την πειθώ και τη βία. Η πολιτεία τότε θα είναι στην εντέλεια συναρμοσμένη, γι' αυτό και θα είναι δίκαιη στον ανώτερο δυνατό βαθμό στηριγμένη στην οικειοπραγία των λειτουργιών της.

Η τριπλή λειτουργία του Νόμου για την επίτευξη της ευδαιμονίας του συνόλου³⁸

Ο Σωκράτης στην απάντησή του στην ένσταση του Γλαύκωνα προσωποποιεί τον Νόμο και του αποδίδει τρεις βασικές λειτουργίες του με τις οποίες επιδιώκεται η ευδαιμονία της πόλης. Χρησιμοποιεί τρεις μετοχές «συναρμόττων, ποιῶν και ἐμποιῶν» για να καταδείξει τρεις αδιαπραγμάτευτες λειτουργίες – προϋποθέσεις για την ύπαρξη και την ευδαιμονία της πόλης.

1. «συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκη»

Με το πρώτο μετοχικό σύνολο ο Πλάτωνας προβάλλει την **κοινωνική λειτουργία του Νόμου**, καθώς επιδιώκεται η κοινωνική συναρμογή των πολιτών. Ο Πλάτωνας συχνά κάνει λόγο για την αναγκαιότητα της αρμονίας τόσο στα μέρη της ψυχής, με την υποταγή του κατώτερου μέρους στο ανώτερο (το «ἐπιθυμητικόν» πρέπει να υποτάσσεται στο «θυμοειδές» και το τελευταίο στο «λογιστικόν»), όσο και στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους. Μόνο αν επιτευχθεί αυτή η αρμονία, θα οδηγηθούν οι πολίτες στη δικαιοσύνη, στην ομαλή συμβίωση μέσα στην πόλη και κατ' επέκταση στην ευδαιμονία. Αν όμως ο πολίτης είτε από φιλαυτία είτε από ματαιοδοξία είτε από αδυναμία κρίσης δεν είναι σε θέση να οριοθετήσει τον τομέα της δραστηριότητάς του, τότε τουλάχιστον θα πρέπει να συμμορφώνεται προς τις υποδείξεις του εμπειρότερου, του σοφότερου, του σωφρονέστερου (βλέπε εισαγωγή σχολικού εγχειριδίου Φιλοσοφικός Λόγος). Έτσι, ο Νόμος, προκειμένου να πείσει τους πολίτες να υπακούουν σ' αυτόν, ώστε να επέλθει η κοινωνική αρμονία, χρησιμοποιεί την **πειθώ** και τη **βία** Πλάτων, *Νόμοι*, 722b: ο άριστος νομοθέτης συνδυάζει την πειθώ με τη βία). Είναι φανερό, λοιπόν, ότι ο νόμος οφείλει να αποβλέπει στην ευδαιμονία όλης της πόλης και να υποχρεώνει τους Αγαθούς να ασκήσουν την εξουσία.

³⁸ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

2. «ποιῶν μεταδιδόναι ... ὠφελεῖν»

Με το δεύτερο μετοχικό σύνολο ο Σωκράτης αποδίδει στον Νόμο **οικονομική λειτουργία**. Ο Νόμος κατοχυρώνει μια από τις βασικές ιδρυτικές αρχές της πόλης, τον καταμερισμό της εργασίας, με τον οποίο κατακτάται η **αυτάρκεια**. Έτσι, αν το άτομο είναι φύσει ενδεές, με την κοινωνική του συναρμογή γίνεται **αύταρκες** χάρη στην **αυτάρκεια** που αποκτά η κοινότητα με τον καταμερισμό της εργασίας. Οι εργασίες κατανέμονται σε κάθε πολίτη με βάση τις ικανότητές του, ώστε ο καθένας να στρέφει την προσοχή του όχι μόνο στην ικανοποίηση των δικών του αναγκών, αλλά και στις ανάγκες των **συμπολιτών του**, με στόχο το κοινό όφελος και την ευδαιμονία. Έτσι, μεταξύ των πολιτών καλλιεργούνται **σχέσεις συνεργασίας, αλληλοβοήθειας, αλληλοπροσφοράς και αλληλεγγύης**.

3. «καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν ... ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως»

Με το τρίτο μετοχικό σύνολο δηλώνεται **η παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου**, ο οποίος έχει χρέος να διαπλάθει ανθρώπους ικανούς και άξιους να διατηρούν τη συνοχή της πόλης. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται ο Νόμος από τη μια να περιορίσει την ατομική επιθυμία, ώστε να τιθασευτεί η βούληση από τον Λόγο, και από την άλλη να κατευθύνει την **πολιτική κοινωνικοποίηση των ανθρώπων**. Συνεπώς, ο Νόμος υπηρετεί τον τελικό σκοπό της ευδαιμονίας του συνόλου και επιχειρώντας να υπαγάγει την ατομική επιθυμία στην αναγκαιότητα της κοινωνικής συναρμογής και της πολιτικής ευταξίας. Προς αυτή την κατεύθυνση ο Νόμος καλλιεργεί την **κοινωνικότητα και ακόμη περισσότερο αναδεικνύει τους αγαθούς πολίτες σε **πολιτικούς ηγέτες**** που επιφορτίζονται με τη διατήρηση της συνοχής της πόλης. Τέλος, ο Νόμος θέτει όρια και περιορισμούς στη συμπεριφορά των **πολιτών**, αλλά και των φιλοσόφων-βασιλέων, ώστε να μην παρεκτρέπονται και διαταράσσουν τη συνοχή της πόλης.

Γενικός χαρακτηρισμός του Νόμου

Ο Νόμος παρουσιάζεται ως βασική αρχή της πολιτικής συμβίωσης, προκειμένου να αποκλειστεί ο κίνδυνος της αταξίας και του χάους που αναιρεί τις δυνατότητες της δίκαιης πολιτείας. Έτσι η κοινωνία παρουσιάζεται ως ένα σύνολο ανθρώπων αυτοτελές, άυταρκες, διαχρονικό και οργανωμένο, όπου αναπτύσσεται συμμετρικά η ατομική και κοινωνική διάσταση του ανθρώπου. Ο Νόμος, με άλλα λόγια, είναι η αναγκαιότητα που επιβάλλει την εναρμόνιση της ατομικότητας και της συλλογικότητας μέσα στην κοινωνία. Εγγυητής και διεκπεραιωτής αυτής της αναγκαιότητας καθίσταται ο φιλόσοφος. Ο Νόμος, λοιπόν, λειτουργεί ως απρόσωπος και ψυχρός άρχοντας, δρα αντικειμενικά, χωρίς να παρεκκλίνει από τον ορθό τρόπο διακυβέρνησης. Ρόλος του είναι να ρυθμίσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις λειτουργίες του κράτους, ώστε να επιτευχθεί η αρμονική και ομαλή συμβίωση των πολιτών με υψηλό βαθμό αλτρουισμού. Παρουσιάζεται, δηλαδή, ως ιδανικός ηγέτης της ιδανικής πολιτείας.

προσαναγκάζοντες τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι τε καὶ φυλάττειν· Ο Πλάτων θεωρεί ως δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων να φροντίζουν και να φυλάττουν τους άλλους. (δες παραπάνω τους 4 λόγους)

Μήπως ο Πλάτων εκφράζει ένα πρώιμο ολοκληρωτισμό;

Κρίνοντας από τις λειτουργίες που επιτελεί και τα μέσα (πειθώ-βία, κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, αγωγή αυτοπεριορισμού), που χρησιμοποιεί ο Νόμος για να πείσει τους πολίτες πως είναι σωστό και αναγκαίο να υπακούουν σ' αυτόν, συμπεραίνουμε ότι ο Σωκράτης προσπαθεί να συμβιβάσει το γενικό καλό με το ατομικό, από την οπτική μιας ολιστικής και κοινωνιοκεντρικής προσέγγισης του πολιτικού φαινομένου, στο οποίο εξασφαλίζεται η αξιοκρατία και η αμεροληψία.

Αυτή η τόσο αναγκαστική επιβολή κανόνων και απαγορεύσεων σύμφωνα με ορισμένους μελετητές δεν ταιριάζει σε δημοκρατικά πολιτεύματα, αλλά μάλλον σε αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα. Αν λάβουμε υπόψη τα παραπάνω μήπως ο άνθρωπος τελικά στερείται την ελευθερία του και καθυποτάσσεται σ' έναν προκαθορισμένο ολοκληρωτικό μηχανισμό;

Κάποιοι κατηγορούν τον Πλάτωνα, ότι παρουσιάζει στο σημείο αυτό ένα ανελεύθερο πολιτικό σύστημα, ότι ταυτίζει σκόπιμα τον ατομικισμό με τον εγωισμό, τον αλτρουισμό με την συλλογικότητα. Με άλλα λόγια, κατά τους επικριτές του, ο Πλάτων στιγματίζει όλους τους ατομικιστές ως ιδιοτελείς, ανίκανους να αφοσιωθούν σε οτιδήποτε άλλο πέρα από τον εαυτό τους. Όμως από την άλλη η χειραφέτηση του ατόμου ήταν πραγματικά η μεγάλη πνευματική επανάσταση που είχε οδηγήσει στην κατάρρευση της φυλετικής κοινωνίας και του φυλετισμού, καθώς και στην άνοδο της δημοκρατίας. Άλλωστε ο Περικλής επιμένει ότι ο ατομικισμός πρέπει να συνδεθεί με τον αλτρουισμό. (δες σχετικά τον Επιτάφιο λόγο §37)

Επιπλέον, συνεχίζουν οι ίδιοι επικριτές, ο Πλάτων δεν ενδιαφέρεται καν για τα προβλήματα εκείνα που συνήθως οι άνθρωποι ονομάζουν προβλήματα δικαιοσύνης, δηλαδή για την αμερόληπτη στάθμιση των αντιτιθέμενων αξιώσεων των ατόμων. Ούτε ενδιαφέρεται να εναρμονίσει τις αξιώσεις του ατόμου προς αυτές του κράτους· γιατί κατ' αυτόν το άτομο είναι ολωσδιόλου κατώτερο. Τον απασχολεί μονάχα η συλλογική ολότητα,

αυτή καθαυτή· και η δικαιοσύνη γι' αυτόν δεν είναι παρά η υγεία, η ενότητα και η σταθερότητα του συλλογικού σώματος³⁹.

Πρέπει, βέβαια, να επισημάνουμε ότι οι προθέσεις του είναι αγαθές, αφού απώτερος στόχος του Νόμου είναι η χρήση κάθε μέσου για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος. Επίσης, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι για τον Πλάτωνα **ευδαιμονία** δεν είναι η προσωπική ευτυχία στη ζωή, αλλά **η συναίσθηση ότι με τις ενέργειές του ο πολίτης καθιστά τους άλλους ευδαίμονες**.

Λεξιλογικά σχόλια

- **ήγουμένοι < ήγοῦμαι**: άγημα, ηγεμόνας, ηγήτορας, ηγέτης, ηγεσία, ηγετικός, αφηγητής, διήγημα, εξήγηση, εισηγούμαι, καθηγητής, Αγησίλαος
- **άφικέσθαι < άφικνοῦμαι**: ικανός, ικέτης, ικεσία, προίκα, άφιξη, ανέφικτος, ίχνος
- **ἔφαμεν < φημί**: φήμη, φημισμένος, φημολογία, φάσκω, αντί-φαση, πρό-φαση, καταφατικός, αποφατικός, θέσφατος, φωνή
- **ιδεῖν < εἶδον**: ιδέα, ιδεαλισμός, ιδεατός, ιδανικός, ιδεολογία, ιδεώδης, ειδήμων, ειδύλλιο, ειδικός, είδος, ιστορία (πβ. οἶδα)
- **άναβῆναι < άνᾶ + βαίνω**: βάση, βαθμός, βάθρο, βαδίζω, βάδην, άβατο, βήμα, βέβηλος, βωμός, πρόβατο
- **μεταδιδόναι < μετά + δίδωμι**: δίνω, δώρο, δωρεά, δωρίζω, δωρητής, δωσίλογος, δόση, δότης, δοτός, δοτική, δανειοδότηση, δοσοληψία, προδοσία, ενδίδω, παραδίνω, λογοδοτώ, γνωμοδοτώ
- **πειθοῖ < πείθω**: πειθαναγκασμός, πειθαρχία, πειθήνιος, πεισιθάνατος, πείσμα, πεισματάρης, πειστήριο, πειστικός, πιθανός, πιθανότητα, πίστη, πιστός
- **άφιῆ < άπό + ἵημι**: άνεση, άνετος, άφεση, αφετηρία, δίεση, εγκάθετος, ένεση, ενέσιμος, ενετός, έφεση, εφετείο, εφέτης, καθετήρας, κάθετος, καθέτως, σύνεση, συνετός, χειραφετημένος, χειραφέτηση

³⁹ Popper K. ό.π., σ. 184

- **καταχρήται** < κατὰ + χρῶμαι: χρή, χρεία, χρήση, χρήμα, χρηστός, χρήζω, χρησμός

Κείμενο αναφοράς Πλάτων Πολιτεία 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀποφικίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴ ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς

δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε

σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χειρόν ζῆν, δυνατόν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἦν δ' ἐγώ, πάλιν, ὦ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἐν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἣν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρήται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

Ασκήσεις

Ασκήσεις κατανόησης του κειμένου αναφοράς

1. Να χαρακτηριστούν οι παρακάτω προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες:
 - *μήτε τοὺς ἀπαιδευτοὺς καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι*: Κατά τον Πλάτωνα, όσοι δεν διαθέτουν παιδεία και δεν γνωρίζουν την αλήθεια είναι ικανοί να διοικήσουν την ιδανική Πολιτεία.
 - *ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις*: Κατά τον Πλάτωνα οι φιλόσοφοι είναι απρόθυμοι να αναλάβουν την πολιτική διακυβέρνηση, επειδή βιώνουν την απόλυτη ευτυχία.
 - *μὴ ἐπιτρέπῃν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται*: Κατά τον Πλάτωνα, οι φιλόσοφοι στην ιδανική Πολιτεία είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν τη διακυβέρνησή της.
 - *ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι*: Στην ιδανική Πολιτεία ο Νόμος επιδιώκει να πετύχει την οικονομική ευμάρεια όλων των πολιτών.
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των φυλάκων/φιλοσόφων με βάση το κείμενο;
3. Γιατί αγανακτεί ο Γλαύκων;

Ασκήσεις ερμηνευτικές

1. Σε τι διαφοροποιείται η ζωή αυτών που έχουν λάβει την ορθή παιδεία από τη ζωή των απαιδευτών, των τυχαίων και αφιλοσόφητων πολιτικών;
2. Ποια έννοια νομίζετε ότι έχει η λέξη «**ἀγαθό**» στο κείμενο;
3. Ποια είναι, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η σημασία της παιδείας;
4. Ποια είναι η άποψη του Πλάτωνα για τη φύση του ανθρώπου;
5. Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των πολιτών και μεταξύ νόμου και πολιτών σύμφωνα με το κείμενο; Πώς θα χαρακτηρίζατε το πολίτευμα στο οποίο οι σχέσεις ορίζονται με τον τρόπο αυτό;
6. Πώς δικαιολογείται η χρήση βίας από τον νόμο;

7. Γιατί ο Σωκράτης θεωρεί δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων να φροντίζουν και να φυλάττουν τους άλλους;
8. Ποιες απόψεις διατυπώνονται από τον Σωκράτη και τον Γλαύκωνα για το αν είναι δίκαιος ο ηθικός εξαναγκασμός των φιλοσόφων; Αξιολογήστε τη θέση του Σωκράτη.
9. Ποια σχέση έχει η αλληγορία του σπηλαίου με το θέμα της δικαιοσύνης και της ιδανικής πολιτείας, όπως διαφαίνεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα;

Ασκήσεις λεξιλογικές

1. Να γράψετε από δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) στην αρχαία ή τη νέα ελληνική για κάθε μία από τις λέξεις που σας δίνονται: **προειρημένων, άπειρους, σκοπόν, έκόντες, μακάρων.**
2. Να γράψετε από δύο ομόρριζα ουσιαστικά (απλά ή σύνθετα) στη νέα ελληνική για κάθε μία από τις λέξεις που σας δίνονται: **άφικέσθαι, έφαμεν, ιδεΐν, έπιτρέπειν, καταμένειν.**
3. **χεΐρον, άμεινον, έπελάθου, μηχανάται, καταχρήται, σκέψαι:** Για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να γράψετε δύο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς.
4. **χεΐρον, άδικήσομεν, εϋ πράξει, ώφελία, άφίημι, άληθής, έπιμελοϋμαι:** Να γράψετε τα αντίθετα των λέξεων που σας δίνονται (στην αρχαία ελληνική).

Ασκήσεις παραλλήλων κειμένων

Α. Αφού μελετήσετε το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας παράλληλα στοιχεία και από το αρχαίο κείμενο αναφοράς να εξηγήσετε σε τι ακριβώς συνίσταται η Ιδέα του Αγαθού στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας:

Αυτό λοιπόν που παρέχει την αλήθεια σε ό,τι κατακτάται γνωστικά και δίνει σε όποιον προσοικειώνεται γνώση τη δύναμη να γνωρίζει είναι η Ιδέα του αγαθού. Είναι το αίτιο της γνώσης και της αλήθειας. Να το συλλογίζεσαι ως

κάτι που κατακτάται γνωστικά, κι ενώ και τα δύο αυτά, η γνώση και η αλήθεια, είναι όμορφα πράγματα, εσύ, την Ιδέα του αγαθού να την θεωρήσεις σωστά ως κάτι διαφορετικό και ακόμη πιο όμορφο και από αυτά τα δύο. [...] Έτσι λοιπόν για τα αντικείμενα της γνώσης μπορείς να πεις πως από το Αγαθό δεν προέρχεται μόνο το ότι γίνονται γνωστά αλλά και ότι και το είναι τους και την ουσία τους την έχουν από αυτό, χωρίς το ίδιο το Αγαθό να αποτελεί ουσία αλλά κάτι ακόμη πιο πέρα από την ουσία, ανώτερο από αυτήν ως προς το αξίωμα και τη δύναμη.

Πλάτων, Πολιτεία, 508e-509a

Β. Αφού μελετήσετε το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας παράλληλα στοιχεία και από το αρχαίο κείμενο αναφοράς να εξηγήσετε για ποιους λόγους είναι υποχρεωμένοι να επιστρέψουν στο σπήλαιο.

Βέβαια δεν σταμάτησα να εξετάζω αν ήταν δυνατόν να βελτιωθεί η κατάσταση και στα συγκεκριμένα ζητήματα, αλλά και γενικότερα στη διοίκηση της πολιτείας, ωστόσο ανέβαλλα τη δραστηριοποίησή μου στην πολιτική περιμένοντας πάντοτε την κατάλληλη ευκαιρία. Τελικά, κατανόησα ότι όλες οι σύγχρονες πολιτείες διοικούνται με άσχημο τρόπο, —γιατί νόμοι τους έχουν περιέλθει σε κατάσταση σχεδόν αθεράπευτη, εκτός αν υπάρξει μια εκπληκτική προετοιμασία για την αναμόρφωσή τους συνδυασμένη με κάποια εύνοια της τύχης— και αναγκάστηκα, επαινώντας την ορθή φιλοσοφία, να λέω ότι χάρη σε αυτήν μπορεί κανείς να αντιληφθεί τι είναι δίκαιο και στη δημόσια και στην ιδιωτική ζωή. Τα δεινά, επομένως, για το ανθρώπινο γένος δεν θα σταματήσουν, παρά μόνο όταν οι σωστοί και γνήσιοι φιλόσοφοι καταλάβουν την πολιτική εξουσία, ή οι ηγέτες των πόλεων, χάρη σε κάποια θεϊκή πρόνοια, στραφούν στην πραγματική φιλοσοφία.

Πλάτων, Ζ' Επιστολή, 326a-b

Γ. Αφού διαβάσετε το κεφάλαιο 37 από τον Επιτάφιο λόγο του Περικλή να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο ιδανικό πολίτευμα της αθηναϊκής

δημοκρατίας, όπως το περιγράφει ο Αθηναίος πολιτικός, και στο ιδανικό πολίτευμα που προτείνει ο Αθηναίος φιλόσοφος.

Το πολίτευμα που έχουμε σε τίποτε δεν αντιγράφει τα ξένα πολιτεύματα. Αντίθετα, είμαστε πολύ περισσότερο εμείς παράδειγμα για τους άλλους παρά μιμητές τους. Το πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, επειδή την εξουσία δεν την ασκούν λίγοι πολίτες, αλλά όλος ο λαός. Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι μπροστά στον νόμο για τις ιδιωτικές τους διαφορές. Για τα δημόσια αξιώματα προτιμώνται εκείνοι που είναι ικανοί και τα αξίζουν και όχι εκείνοι που ανήκουν σε μια ορισμένη τάξη. Κανείς, αν τύχει και δεν έχει κοινωνική θέση ή αν είναι φτωχός, δεν εμποδίζεται γι' αυτό να υπηρετήσει την πολιτεία, αν έχει κάτι άξιο να προσφέρει. Στη δημόσια ζωή μας είμαστε ελεύθεροι, αλλά και στις καθημερινές μας σχέσεις δεν υποβλέπομε ο ένας τον άλλο, δεν θυμώνουμε με τον γείτονά μας αν διασκεδάζει, και δεν του δείχνουμε όψη πειραγμένου που, αν ίσως δεν τον βλάπτει, όμως τον στενοχωρεί. Αν, ωστόσο, η αυστηρότητα λείπει από την καθημερινή μας ζωή, στα δημόσια πράγματα, από εσωτερικό σεβασμό, δεν παρανομούμε. Σεβόμαστε τους άρχοντες, πειθαρχούμε στους νόμους και, μάλιστα, σε όσους έχουν γίνει για να προστατεύουν τους αδυνάτους και όσους που, αν και άγραφοι, είναι ντροπή να τους παραβαίνει κανείς.

Θουκυδίδης, Β 37

Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα του σχολικού βιβλίου

Παράλληλο 1ο, Τόμας Μορ Ουτοπία

- Η πηγή της αδικίας και των ανισοτήτων οφείλεται στην ιδιωτική περιουσία κατά τον Μορ. Έτσι μέσω λίγων νόμων στην Ουτοπία θεμελιώνεται η ισότητα των αγαθών με τρόπο ώστε να μην λείπουν σε κανέναν τα απαραίτητα. Για τον Πλάτωνα [αλλά και για τον Μορ] όπως γνωρίζουμε η ατομική ιδιοκτησία είναι η βασική αιτία φθόνου και απληστίας, το ελατήριο που ωθεί στην επιθυμία για αύξηση πλούτου, ο λόγος για την υποκίνηση συγκρούσεων και την επέκταση φτώχειας. Κατά συνέπεια, μία ισότιμη και ορθολογική κατανομή των αγαθών περιλαμβάνει απαραίτητα την πλήρη κατάργηση κάθε μορφής ιδιοκτησίας.

- Στο κείμενο αναφοράς γίνεται λόγος για μία ισότιμη αντιμετώπιση των πολιτών εκ μέρους του Νόμου με στόχο την ευδαιμονία όλης της πόλης. Οι φύλακες/φιλόσοφοι αναλαμβάνουν την εξουσία από αίσθηση καθήκοντος για να διοχετεύσουν μέσα στη νομοθεσία τη σοφία τους και την ακεραιότητά τους. Δεν διαθέτουν ούτε προσωπική περιουσία ούτε καν οικογένεια για να είναι αδέκαστοι, ανεπηρέαστοι και ολόψυχα αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους. Η διαβίωση των φυλάκων/φιλοσόφων διέπεται από αυστηρό πνεύμα λιτότητας. Απαγορεύεται η κατοχή προσωπικής περιουσίας, μεγάλων και πολυτελών κατοικιών, χρυσού και αργύρου. Η άρχουσα τάξη δεν πρέπει να απολαμβάνει τα αγαθά εις βάρος των άλλων. Σκοπός της πολιτείας δεν είναι η επίτευξη της ευδαιμονίας για μια τάξη, αλλά για ολόκληρη την πολιτεία. Έτσι, η εξουσία δεν αποβαίνει μέσο παράνομου πλουτισμού.

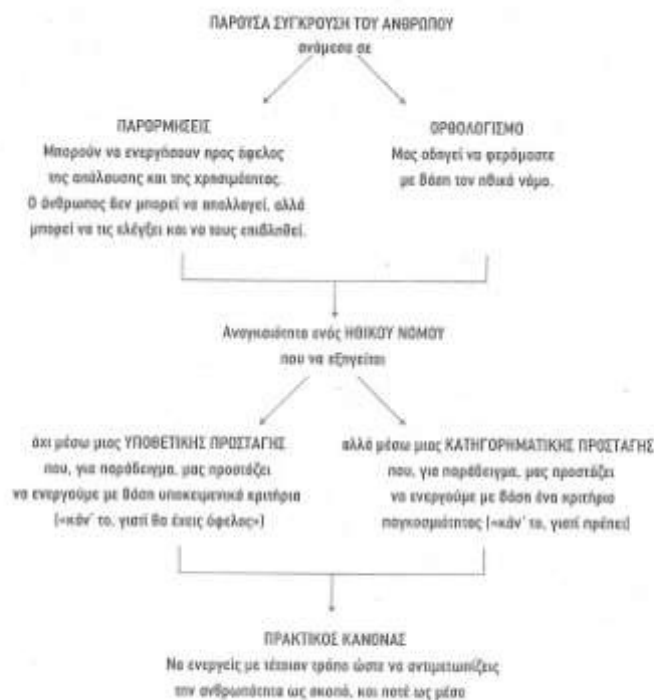
[Τίθεται, βέβαια, ερώτημα για το ποιο είναι το περιεχόμενο της υπερβολικής ευτυχίας, για την οποία γίνεται λόγος στο κείμενο, εάν δηλαδή αφορά υλικές απολαύσεις ή αποκλειστικά πνευματικές ηδονές (πβ. νησιά Μακάρων) ώστε να είναι συγκρίσιμα τα 2 κείμενα.]

- Σχετικά με το ερώτημα αν η πολιτική σκέψη χρειάζεται τελικά σε κάποιον βαθμό την ουτοπική διάσταση μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής:

Το όραμα ενός ριζικού μετασχηματισμού της κοινωνίας, έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ποικίλες ανάγκες των μελών της, να επιτυγχάνεται η συμφιλίωση και η υπέρβαση των αντιθέσεων τους και να πραγματώνονται τα σημαντικότερα ηθικά ιδεώδη, δεν εκφράζει μόνο την αόριστη προσδοκία κάποιας βαθύτερης ευτυχίας. Μπορεί να χρησιμεύσει και ως απόλυτο μέτρο και σημείο αναφοράς για την κριτική της αδικίας, που υφίσταται ως τις μέρες μας, και να αποτελέσει έτσι κινητήρια δύναμη ιστορικής προόδου. Αν δεν μπορούσαμε να συλλάβουμε τη λογική δυνατότητα επίτευξης ενός ιδανικού συνδυασμού δικαιοσύνης και ευημερίας, δεν θα κάναμε τίποτα για να βελτιωθούν τα πράγματα και θα απορρίπταμε εκ των προτέρων κάθε επαναστατική αλλαγή. Αρκεί βέβαια να υπάρχει η επίγνωση ότι είναι αφελές και επικίνδυνο να επιδιώκεται η αναγκαστική και βίαιη συμμόρφωση των ανθρώπων με καταστάσεις που υποτίθεται πως εξυπηρετούν μακροπρόθεσμα ένα τέτοιο όραμα. Η πραγμάτωση ουτοπικών οραμάτων δεν πρέπει να επιδιώκεται κατά τρόπο που να υπονομεύει τη συναινετική, δημοκρατική διακυβέρνηση των κοινωνιών, η οποία δεν αποτελεί ουτοπία, εφόσον γνωρίζει μεγάλη διάδοση σε ολόκληρο τον πλανήτη (από το Σχ. βιβλίο "Αρχές Φιλοσοφίας".)

Παράλληλο 2ο, Ιμμάνουελ Καντ Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών

- Σχετικά με την ηθική του Καντ μπορούμε να αξιοποιήσουμε το παρακάτω σχεδιάγραμμα (πηγή: Ιστορία της Φιλοσοφίας (επιστημονική επιμέλεια: Umberto Eco), τόμος 5, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2018, σ. 255)

- Αν θέλουμε πραγματικά να αποσυνδέσουμε την ηθική ορθότητα από τα αποτελέσματα των πράξεών μας, τότε ίσως πρέπει να αναζητήσουμε τα κριτήρια για την αξιολόγησή τους όχι στο αποτέλεσμα ή στις συνέπειές τους, αλλά στα χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο σκεφτόμαστε, όταν αποφασίζουμε πώς πρέπει να πράξουμε. Εκείνο που πρέπει βασικά να μας ενδιαφέρει είναι να έχουν οι ηθικές κρίσεις μας καθολικό χαρακτήρα, να ισχύουν δηλαδή όχι μόνο για μία συγκεκριμένη περίπτωση, αλλά και για κάθε παρόμοια περίπτωση κατά την οποία ενεργεί ένα παρόμοιο υποκείμενο. Από αυτή την καθολικότητα των ηθικών μας κρίσεων ο Καντ συνάγει την κεντρική αρχή του ηθικού νόμου, την οποία αποκαλεί κατηγορική προσταγή, επειδή έχει κατηγορικό - δηλαδή απόλυτο και όχι υποθετικό - χαρακτήρα. Ο ηθικός νόμος πρέπει να μπορεί να ισχύει σε κάθε περίπτωση και να μη συνδέεται με συγκεκριμένους στόχους του ενός ή του

άλλου υποκειμένου. Πρέπει κάθε υποκείμενο να πράττει έτσι, ώστε να μεταχειρίζεται πάντοτε όλους τους άλλους ανθρώπους - όπως και τον εαυτό του - ως σκοπούς και όχι μόνο ως μέσα των πράξεων του. Αυτό σημαίνει ότι, ανεξάρτητα από τους οποιουσδήποτε επιμέρους στόχους μας, για την επίτευξη των οποίων μας είναι χρήσιμοι οι συνάνθρωποί μας, πρέπει πάντοτε να σεβόμαστε απόλυτα την ελευθερία και την αξιοπρέπειά τους και να αντιμετωπίζουμε τα δικαιώματά τους ως ισότιμα με τα δικά μας.

Είναι προφανές ότι ηθικός νόμος του Καντ είναι προσωπικός και δεν επιβάλλεται από καμία εξουσία, εξωτερική ή και υπέρτερη ακόμη, αλλά έργο της ίδιας της βούλησης. Πρόκειται για μία αυτοδέσμευση που επιβάλλει η ορθολογική και αυτόνομη βούλησή μας. Αντίθετα, ο Νόμος στο πλατωνικό απόσπασμα επιβάλλεται από έξω, είναι θεσπισμένος από τους ιδρυτές της πόλης σε όλους τους πολίτες και επιβάλλεται όχι μόνο με την πειθώ, αλλά ακόμη και με τη χρήση βίας. Δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά επιδιώκει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα, στην εξασφάλιση της ενότητας της πόλης και της ευτυχίας της πολιτείας στο σύνολό της.